

Csurgó Bernadett – Rácz Andrea

Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek életútjának alakulása a gyermekvédelem árnyékában

Kutatásunk²¹ célja a gyermekvédelmi rendszerben nagykorúvá vált, fogyatékossgal élő fiatal felnőttek oktatási, munkaerő-piaci, lakhatási helyzetének bemutatása, önálló életkezdési esélyeinek vizsgálata. Arra kerestük a választ, hogy a fogyatékos fiatal felnőttek társadalmi integrációját milyen eszközökkel képes segíteni a gyermekvédelmi rendszer, illetve, hogy milyen hiányok figyelhetők meg a módszerekben, szolgáltatásokban és a segítségnyújtás formáiban, amelyek gátolják a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékos fiatalok komplex rehabilitációját, társadalmi integrációját, érdekérvényesítését.

Kutatásunk során többféle adatgyűjtési és elemzési módszert alkalmaztunk a célcsoport helyzetének minél átfogóbb vizsgálata érdekében. A kutatás első szakaszában kérdőíves felmérést végeztünk két vizsgálati régióban: Közép-Magyarországon és az Észak-Alföldön. A két régióban adatgyűjtésünk során 506 fő, 18-25 év közötti gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatal felnőttet azonosítottunk. Közülük a véletlenszerű mintavételi eljárást követően 120 fő került lekérdezésre. A vizsgálatában szereplő fogyatékos fiatalok közül 84 fő utógondozói ellátásban részesül,

---

²¹ A kutatás 2009-ben, a Kézenfogva Alapítvány megbízásából készült a Rubeus Egyesület kutatóműhelyében. A kutatás zárótanulmánya a www.rubeus.hu oldalon található.

25 fő szociális intézményben él és 11 fő utógondozásban részesül. A kérdőíves felmérést mélyinterjú vizsgálatával is kiegészítettük, amely során 10 gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő 18-24 év közötti fiatal felnőttel készítettünk interjút. Emellett 10 szakemberrel és 3 döntéshozóval is készült interjú. A kutatás részét képezte 5 esettanulmány elkészítése is, amely során a különböző életúton járó fiatal felnőttek helyzetét a fiatalok szempontjából és a szakemberek, döntéshozók nézőpontjából is megvizsgáltuk. A következőkben a kutatás fő eredményeit ismertetjük, elsősorban a kvalitatív kutatási szakaszban kapott eredmények részletesebb bemutatása által, kitérve a fiatal felnőttek véleményének megjelenítése mellett a szakemberek és a döntéshozók álláspontjára is.

I. Gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő 18-25 éves fiatal felnőttek helyzete

A kérdőíves felmérés során tehát a két vizsgálati régióban összesen 120 főt kérdeztünk meg. A teljes minta három célcsoport mintájából tevődött össze: utógondozói ellátottak, utógondozásban részesülők és szociális intézményben élő, gyermekvédelmi háttérű 18-25 év közötti fogyatékossgal élő fiatal felnőttek. A mintában szereplő 120 gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékossgal élő fiatal 55,8 százaléka férfi és 44,2 százaléka nő.

1. számú tábla: Kérdezettek megoszlása nem szerint

Neme	N	%
Férfi	67	55,8
Nő	53	44,2
Összesen	120	100

A felmérésben az önkéntes és anonim lekérdezés során megkérdeztük a fiatalok etnikai, nemzetiségi hovatartozását is. A kérdezettek többsége magyar nemzetségű (76,7%), roma származásúnak 21,7 százalék vallotta magát, emellett 1 fő román nemzetiségű szerepelt a mintában és 1 fő pedig azt nyilatkozta, hogy nem tudja milyen származású.

A kérdezett fiatalok többsége (40%) 21-22 éves. A 19-20 évesek aránya 29,2% és hasonló hányadban találunk a fiatalok között 23-24 éveseket is. A 25 évesek aránya a mintában mindössze 6,7 százalék.

A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatalok körében a felmérés során részletesen gyűjtöttünk adatokat a fogyatékossg típusára vonatkozóan mindhárom vizsgálati célcsoport esetében. A vizsgált fiatalok döntő hányada (83,3%) értelmi fogyatékos, ebből a többség, 64 százalék enyhe fokban sérült, a középsúlyos értelmi fogyatékosok aránya 29 százalék, míg a súlyos értelmi fogyatékosok aránya a mintában szereplő értelmi fogyatékos fiatalok között 7 százalék. Az értelmi fogyatékosok mellett a vizsgálatban szereplő gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatalok között 17,5 százalékban találunk beszédében akadályozottakat, 10,8 százalékuk mozgáskorlátozott, 9,2 százalékuk látássérült, 5,8 százalékuk pedig hallássérült. Az autisták aránya a mintában mindössze 1,7 százalék és emellett egyéb fogyatékossgai kategóriába sorolható 3 fő (2,5%).

2. számú tábla: Kérdezettek megoszlása a fogyatékoság típusa szerint

Fogyatékoság típusa	N	%
Értelmi fogyatékos	100	83,3
EBBÓL:		
Enyhe	64	64
Középsúlyos	29	29
Súlyos	7	7
Mozgássérült	13	10,8
Látássérült	11	9,2
Hallássérült	7	5,8
Beszédében akadályozott	21	17,5
Autista	2	1,7
Egyéb (retardált törpe, gerincsérült, tanulási zavar)	3	2,5
Összesen	120	100

Adataink azt mutatják, hogy a vizsgált fogyatékosággal élő fiatalok közel fele (45%) képes ellátni önmagát, míg 38,3 százaléuk részben önálló. Emellett 12,5 százaléuk egyedül nem hagyható és teljes ellátást igényel 1,7 százalék.

3. számú tábla: Önálló képesség foka

Önálló képesség	N	%
teljesen ellátja magát	54	45
részben önálló	46	38,3
egyedül nem hagyható	15	12,5
teljes ellátást igényel	2	1,7
nincs adat	3	2,5
Összesen	120	100

Az önellátó képesség részletes elemzése azt mutatja, hogy a vizsgált fogyatékossgal élő fiatalok döntő többsége képes önállóan végezni a legalapvetőbb mindennapi tevékenységeket, mint az étkezés (96,7%), a WC használat (93,3%), az öltözködés (94,2%), helyváltoztatás a lakásban (91,7%) és a fürdés (89,2%). Valamivel kevesebben, de többségében szintén képesek a vizsgált fiatalok önállóan közlekedni az utcán (74,2%). Ugyanakkor mindössze 55 százalékuk képes önállóan vásárolni, és még kisebb hányadban, kevesebb mint felük (45,8%) képes a tanulásra és az önálló pénzkezelésre (41,7). Adataink azt mutatják tehát, hogy bár a legalapvetőbb tevékenységekre a vizsgált fogyatékossgal élő fiatal felnöttek többsége képes, az önálló életvezetéshez szükséges összes tevékenységet azonban több, mint felük már nem tudja egyedül ellátni.

4. számú tábla: Önállóan ellátandó tevékenységek köre

Képes-e önállóan ellátni az alábbi tevékenységeket?	Igen (%)
Étkezés	96,7
WC használat	93,3
Öltözködés	94,2
Fürdés	89,2
Helyváltoztatás a lakásban	91,7
Közlekedés az utcán	74,2
Vásárlás	55
Tanulás	45,8
Pénzkezelés	41,7

Felmérésünk során azt is vizsgáltuk, hogy a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatalok milyen szolgáltatások elérésében kapnak segítséget. A vizsgált fogyatékossgal élő fiatal felnőttek többsége azt nyilatkozta, hogy a gyermekvédelmi rendszeren keresztül vagy annak keretében számos tevékenységben és szolgáltatás elérésében kap segítséget. Döntő hányaduk kap segítséget a különböző szolgáltatások, mint az általános orvosi ellátás elérésében (86,7%), a szakorvosi ellátás elérésében (79,2%) és a hivatalos ügyek intézésében (84,2%). Fontos továbbá, hogy a mindennapi élethez elengedhetetlen tevékenységekben is a legtöbben kapnak segítséget: szabadidős tevékenységek (85,8%), önellátás (84,2%), pénzkezelés (80%). A többség emellett azt nyilatkozta, hogy érzelmi támaszt is nyújt számára a rendszer (85,8%), segítik őket a személyes kapcsolatok ápolásában és kapnak életvezetési tanácsokat is (78,3%). Adataink tehát azt jelzik, hogy a mindennapokban, a jelenlegi életvitelükben a vizsgált fiatalok döntő többsége megkap minden segítséget. Ugyanakkor adataink arra engednek következtetni, hogy ez a segítségnyújtás kevésbé terjed ki a jövőjüket meghatározó tevékenységekre, szolgáltatásokra. A jelenben meghatározó tevékenységekkel szemben kevesebben nyilatkozták azt, hogy kapnak segítséget a lakhatásuk hosszú távú megoldásában (69,2%), a fejlesztésben, oktatásban (68,3%) valamint a tanulmányaikban (66,7%). Kiemelhetjük továbbá, hogy kevesebben kapnak segítséget a munkaerő-piacon való elhelyezkedésben, foglalkoztatásban (64,2%), munkakeresésben (59,2%). A legkevesbé pedig a vérszerinti családdal való kapcsolatok ápolásában kapnak segítséget a fiatalok.

5. számú tábla: Igénybe vehető szolgáltatások köre

Szolgáltatás	Igen (%)
Általános orvosi ellátás	86,7
Szabadidős tevékenységek	85,8
Érzelmi támasznyújtás	85,8
Önellátás (mosás, főzés, bevásárlás) készségeinek elsajátítása	84,2
Hivatalos ügyek intézésében való segítségnyújtás	84,2
Pénzkezelési tanácsadás	80
Személyes kapcsolatok ápolásában	80
Szakorvosi ellátás	79,2
Életvezetési tanácsadás	78,3
Lakhatás hosszú távú megoldásában való segítségnyújtás	69,2
Fejlesztés, nevelés-oktatás	68,3
Tanulmányok támogatása, megfelelő végzettség megszerzésében való segítségnyújtás	66,7
Foglalkoztatás	64,2
Munkakeresésben való segítségnyújtás	59,2
Vér szerinti családdal való kapcsolat ápolásában	53,3

Felmérésünk során egységes kérdésekkel vizsgáltuk a fogyatékossgal élő fiatalok gyermekvédelmi háttérének jellegzetességeit mindhárom vizsgálati célcsoport esetében.

A vizsgált fiatalok 25,8 százaléka 1 éves kora előtt került gyermekvédelmi gondoskodásba, 23,3 százalékuk pedig 1-5 éves kora között. 5-10 éves korban 24,2 százalékuk került a rendszerbe és nagyobb gyermekként, 10 évesnél idősebbként 17,5 százalékuk került gyermekvédelmi gondoskodás alá.

6. számú tábla: Legtöbb ideig tartó nevelkedési-hely típusa

Hol töltötte a legtöbb időt?	N	%
Nevelőszülőnél	30	25
Intézményben	81	67,5
Egyforma időt töltött intézményes ellátásban és nevelőszülőnél	1	0,8
Nincs adat	8	6,7
Összesen	120	100

A vizsgált fiatalok többsége valamilyen gyermekvédelmi intézményben nevelkedett (67,5%) többet a rendszerben eltöltött idő során. Azok aránya, akik döntően nevelőszülőknél nevelkedtek 25 százalék. Egyforma időt mindössze egyetlen személy töltött intézményben és nevelőszülőnél.

A vizsgált fiatalok élethelyzetének stabilitását jelzi, hogy összesen hány helyen nevelkedtek a gyermekvédelmi rendszerbe kerülésük óta. Stabil nevelkedési háttérrel mindössze 30 százalékuk rendelkezik, akik a rendszerbe kerülésük óta 1 helyen nevelkedek. Két helyen hasonló arányban éltek a vizsgált fiatalok közül (30,8%). Három helyen nevelkedett 21,7 százalékuk és erősen instabil háttérrel rendelkezik 6,7 százalékuk, akik 4 vagy több helyen nevelkedtek.

7. számú tábla: Gondozási-hely típusa és a rendszerbe kerülés életkora

Nevelkedés helye ²² / Hány évesen került szakellátásba	1 éves kora előtt	1-5 évesen	5-10 évesen	10 éves kora után	összesen
Nevelőszülőknél	18	5	2	5	30
	60,0%	16,7%	6,7%	16,7%	100%
Intézményben	13	21	26	12	72
	18,1%	29,2%	36,1%	16,7%	100%
Egyforma időt töltött intézményes ellátásban és nevelőszülőknél	0	1	0	0	1
	0,00%	100%	0,00%	0,00%	100%

Adataink azt mutatják, hogy a nevelkedési-hely típusát nagymértékben befolyásolja, hogy hány évesen kerültek a fogyatékossgal élő fiatalok a rendszerbe. A nevelőszülőknél nevelkedők többsége (60%) 1 éves kora előtt került gyermekvédelmi gondoskodásba, míg az intézményben nevelkedők legnagyobb hányada (36,1%) 5-10 éves korában került a gyermekvédelmi rendszerbe.

---

²² Hol nevelkedett többet összesen (intézményes ellátás vagy nevelőszülői ellátás).

8. számú tábla: Áll-e gondnokság alatt?

Gondnokság alatt áll- e?	N	%
Igen	71	59,2
Nem	43	35,8
Nincs adat	6	5
Összesen	120	100

Fontos továbbá, hogy a vizsgált fiatalok jelentős hányada (59,2%) gondnokság alatt áll.

A fiatalok jövője szempontjából meghatározó az iskolai pályafutás. Ezért felmérésünk során mindhárom célcsoport esetében vizsgáltuk az iskolai pályafutást, oktatási tapasztalatokat.

9. számú tábla: Általános iskola típusa, ahol a fiatal felnőtt tanulmányait folytatta

Hol kezdte a tanulmányait?	N	%
Normál iskolában integráltan	30	25
Normál iskolában szegregáltan	7	5,8
Eltérő tantervű iskolában	29	24,2
Foglalkoztató iskolában	10	8,3
Gyermekotthon belső iskolájában	10	8,3
Többcélú intézmény belső iskolájában	24	20
Egyéb iskolában	5	4,2
Nincs adat	5	4,2
Összesen	120	100

A mintában szereplő fiatalok jelentős hányada (25%) normál iskolában integráltan kezdte tanulmányait. Hasonló arányban találunk közöttük eltérő tantervű általános iskolában tanulókat (24,2%) és többen kezdték iskolai tanulmányaikat többcélú intézmény belső iskolájában is (20,0%). Alacsony arányban találunk a vizsgált fiatalok körében gyermekotthon belső iskolájában tanulókat (8,3%), foglalkoztató iskolában tanulókat (8,3%), valamint normál általános iskolában szegregáltan tanulókat is (5,8%).

10. számú tábla: Középiskola típusa, ahol a fiatal felnőtt tanulmányait folytatta/folytatja

Hova jár/járt középiskolába?	N	%
Gyermekotthon belső iskolája	15	12,5
Normál iskola	15	12,5
Többcélú intézmény speciális szakiskolája	15	12,5
Települési speciális szakiskola	18	15
Speciális szakiskola naponta bejár/t	15	12,5
Speciális szakiskola kollégiumi ellátással	4	3,3
Készségfejlesztő speciális szakiskola	16	13,3
Nem jár(t) középiskolába	22	18,3
Összesen	120	100

A mintát alkotó fogyatékossgal élő fiatalok döntő hányada folytatott vagy folytat középiskolai tanulmányokat (81,7%). A középiskolákat tekintve meglehetősen heterogén kép tárul elénk. A legnagyobb hányadot (15%) a települési speciális szakiskolába járók jelentik, emellett a településen kívüli speciális szakiskolába naponta bejárók aránya 12,5% és többcélú intézmény speciális szakiskolájába is 12,5 százalékuk jár, míg kollégiumi ellátással 3,3 százalékuk vesz igénybe speciális szakiskolai ellátást. A speciális

szakiskolai ellátásba jár tehát a vizsgált fiatalok 43,3 százaléka. Normál iskolába 12,5 százalékuk jár, és ugyancsak 12,5 százalék végzi középiskolai tanulmányait a gyermekotthon belső iskolájában. A készségfejlesztő speciális szakiskolában tanulók aránya pedig 13,3 százalék.

11. számú tábla: Iskolai tapasztalatok megítélése

Iskolai tapasztalatok	N	%
Rossz tapasztalatok	13	10,9
Semleges tapasztalatok	34	28,3
Jó tapasztalatok	66	55,2
Nincs adat	7	5,8
Összesen	120	100

Az iskolára vonatkozó kérdések során arra kértük a vizsgálatban szereplő fiatalokat, hogy értékeljék az iskolai tapasztalataikat. A vizsgált fiatalok többsége (55%) alapvetően jónak értékelte az iskolai tapasztalatait. A semleges tapasztalatok aránya 28,3%, míg alapvetően alacsony azok aránya, akik rossz tapasztalatokat szereztek az iskolában (10,9%).

Végezetül mindhárom vizsgált célcsoport esetében elemeztük a fogyatékossgal élő fiatal felnőttek személyes kapcsolatainak jellemzőit, az interperszonális kapcsolatok mintázatait. A személyes kapcsolatok esetében azt vizsgáltuk, hogy a fiatalok percepciója szerint kivel állnak kapcsolatban, ki érdeklődik az életük iránt, illetve néhány kérdés a párkapcsolatra is vonatkozott.

12. számú tábla: Interperszonális kapcsolatok alakulása

Személyes kapcsolatok	Van kapcsolat (%)	Nincs kapcsolat (%)	Nincs adat (%)
Szülővel	30,8	62,5	6,7
Testvérekkel	50	41,7	8,3
Egyéb rokonokkal	27,5	58,3	14,2
Barátokkal	66,7	20,8	12,5
Ismerősökkel	66,7	20,8	12,5

A személyes kapcsolatokra vonatkozóan először azt vizsgáltuk, hogy a kérdezett fiatalok kivel állnak kapcsolatban. A többségnek (66,7%) a barátokkal, ismerősökkel van leginkább kapcsolata. A kérdezett fiatalok fele (50,0%) kapcsolatban áll a testvéreivel. Lényegesen kevesebben (30,8%) tartanak fenn kapcsolatot a szüleikkel és még kisebb hányadban a rokonokkal (27,5%).

13. számú tábla: Ki az a személy, aki érdeklődik az élete alakulása iránt?

Ki az a személy, aki érdeklődik az élete alakulása iránt?	Igen (%)
Gyermekvédelmi szakember (nevelő, gyermekfelügyelő, utógondozó)	70
Nevelőszülő	26,7
Iskolai tanár	23,3
Barát, aki nem gyermekvédelmi gondoskodásban él	20
Családtag (szülő, nagyszülő, testvér)	15,8
Barát, aki gyermekvédelmi gondoskodásban él	13,3
Partner / élettárs / házastárs	10,8

A kapcsolatok minőségét illetően azt vizsgáltuk, hogy a megkérdezett fiatalok életében, ki az a személy, aki segítette neki, vagy odafigyelt hogyan alakulnak a dolgai az élete nehéz időszakaiban, és akivel jelenleg is tartja a kapcsolatot. A vizsgált fiatal felnőttek döntő hányadának legszorosabb kapcsolata a gyermekvédelmi szakemberekkel van, 70 százalékuk érzi úgy, hogy a gyermekvédelmi szakember az, akire számíthat, aki érdeklődik az élete iránt. A nevelőszülőkkel szoros kapcsolatba mindössze 26,7 százalék áll és hasonló arányban találunk közöttük olyanokat, akik számára fontos személyként jelenik meg iskolai tanáruk (23,3%). Kiemelendő, hogy bár a kapcsolattartás esetében jelentős arányban jelentek meg a barátok, a többség számára a barátok nem jelentenek valódi támaszt, mindössze 20 százalék számíthat külső barátaira és 13,3 százalék nyilatkozta azt, hogy segítséget kapott élete nehéz időszakában a gyermekvédelmi gondoskodásban élő barátaitól. Nagyon kevesen vannak, akik számára a családtagok jelentik a személyes támaszt (15,8%) és kevesen számítanak partnerükre is (10,8%). A fő támaszt és segítséget a fogyatékossgal élő fiatalok számára, akik a gyermekvédelmi rendszerben nevelkedtek, tehát a gyermekvédelmi szakemberek jelentik.

Végezetül a személyes kapcsolatok terén a párkapcsolatokat elemeztük.

A vizsgált fiatalok valamivel több, mint felének (58,3%) nincs párkapcsolata. 38,3 százalék nyilatkozta azt, hogy van párkapcsolata és 3,3 százalék esetében nincs adat a párkapcsolatra vonatkozóan. Azok között, akiknek van párkapcsolatuk közel azonos arányban találunk tartós (48,8%) és nem tartós (51,2%) párkapcsolatban élőket. A vizsgált 18-25 éves fiatalok között a párkapcsolatban élők között hasonló arányban találunk olyanokat, akinek testi kapcsolata van (29,2%) és olyanokat, akiknek a párkapcsolatuk testiségben nem nyilvánul meg. A párkapcsolatban élő fiatalok többségének (70,8%) van lehetősége kettesben lenni a

partnerével. 40,3 százalékuk a gondozási helyen kívül tud kettesben lenni a partnerével, 30,6 százalékuk számára pedig a gondozási helyen van erre lehetőség. A fiatalok 29,2 százalékának azonban nincs lehetősége a partnerével kettesben lenni.

II. Gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatal felnőttek életútja

Mélyinterjú vizsgálatunk során 10 gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő 18-24 év közötti fiatal felnőttel készítettünk interjút. Az interjú vizsgálat során megkeresett fiatalok közül négy szociális intézményben él, kettő utógondozói ellátásban részesül és nevelőszülőknél él, kettő utógondozói ellátott és gyermekvédelmi intézményben él, míg egyikük már kikerült a rendszerből, jelenleg dolgozik és élettársával albérletben él, utógondozásban részesül. Egy fő pedig a rendszerből való kikerülését követően hajléktalanná vált. A kvalitatív vizsgálati szakaszban enyhe fokban értelmi fogyatékos, illetve idegrendszeri sérült fiatalokkal készítettünk interjút. A speciális vizsgálati csoportból adódóan a megkérdezetteket előre strukturált kérdéssor segítette életútjuk főbb állomásainak felidézésében. A kérdezettek kommunikációs képességéből, emlékeik töredezettségéből adódóan döntően kérdésekre adott válaszok mentén bontakoznak ki az életutak, hosszabb életút narratívák nem születtek. Eredményeinknek ezt a sajátosságát az elemzés során is figyelembe vettük, ezért az elbeszélés során kibontakozó életútelemelek bemutatására és nem a narratívák egészének elemzésére koncentráltunk. Ennek megfelelően az idézett interjúrészleteket részben stilizálva közöljük a könnyebb érthetőség kedvéért, igyekezve azonban a legtöbb elemét megtartani az elhangzott élőbeszédnek.

A gyermekkor jellemzője: a stabilitás hiánya

A vizsgált fiatalok életútjának közös sajátossága, hogy kikerülve a veszélyeztető családból a gyermekvédelmi rendszeren belül gyermekkoruk során számos intézményben, illetve nevelési formában megfordultak. Többen több alkalommal voltak többféle nevelőszülőnél, majd kerültek vissza gyermekotthonokba.

Egyikük hat hónaposan került gyermekotthonba. Az általános iskola megkezdéséig volt az első gyermekotthonban kisebb-nagyobb megszakításokkal. Közben volt nevelőszülőknél, majd hét éves korától egy másik gyermekotthonba került, ahonnan ismét elkerült nevelőszülőkhöz, illetve egy rövid időre hazakerült vérszerinti szüleihez, akikkel mára már teljesen megszakadt a kapcsolata.

Egy másik fiatal felnőtt életútjára is a törések jellemzőek, amit fogyatékosága és fizikai állapota tovább súlyosbít:

„Édesanyám és édesapám az aluljáróban éltek akkor. Kéregettek. Én akkor óvodában voltam. Régebben édesanyám a Bosnyák téri piacon árult, de most már rokkant, ugyanígy, ahogy nekem az egyik fele leépült”. Apjáról a következőket mondta: „(...) alkoholban szenved, ha nem hajt fel pár pohár sört, megáll a szíve, de ezt persze csak viccből mondják”. (...)

Az élethelyzet gyakori változásaiból adódóan a szükséges fejlesztési szolgáltatásokat ezek a fogyatékosággal élő fiatalok csak akadozva, kisebb-nagyobb szünetekkel tudták igénybe venni, ami jelentős esélyegyenlőtlenséget eredményezett a hasonló fogyatékosággal élő, de családban nevelkedő fiatalokkal szemben. Mindezek következtében iskolai pályafutásuk és munkaerő-piaci elhelyezkedésük során hátrányt szenvednek.

Iskolai pályafutás: kudarcok és bizonytalanságok

A vizsgált gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatalok iskolai pályafutására jellemző a gyakori iskolaváltás. Stabil háttér hiányában nehezen veszik az iskolai akadályokat. A többség motiválatlan, nem látja értelmét a tanulásnak. Jellemző tehát a gyakori iskolaváltás és az osztályismétlés.

Egyikük például az iskola pályafutásáról a következőket mesélte:

„Amikor az elsőt elkezdtem, akkor a Bárczi Gusztávba jártam Debrecenbe. Mert lassabban haladtam a matekkel és azért kerültem oda. Egy... két... 2. osztályig jártam a Bárczi Gusztávba. Utána 3.-iktól 8.-ikig Álmosdon jártam. Utána megint Debrecenbe, és most megint. Hány éves voltál, amikor befejezted a nyolcadikat? 16. 9.-ikben buktam meg, és akkor volt egy pótvizsgám, aztán ismétlem a 9-iket.”

A speciális tantervű iskolák megválasztásán túl a gyermekvédelmi rendszernek döntően nincsenek meg az eszközei a különleges igényű gyermekek motivációjára. A gyakori iskolaváltás, az iskolai kudarcok és különleges igényeik következtében a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatalokat gyakrabban érték inzultusok az iskolatársak részéről.

Jellemzősen a vizsgált fiatalok nehezen emlékeznek vissza a múltjukra, sokszor az események időbeliségének felidézése is gondot okoz számukra. Az iskolai élmények felidézése is problémát okoz, ezért legtöbbször elejtett szavakból következtethetünk arra, hogy kudarcos iskolai pályafutásuk és az iskolatársak viselkedése negatív élményeket jelent számukra.

A jelenleg már szociális intézményben élő egyik kérdezett a következőképpen emlékszik vissza:

„Amire szívesen emlékezem, az a tanárok odaadó szeretete. Amin szeretnék változtatni, az a többi gyerek modora. Úgy viselkedjenek velem, mint ahogy én velük. Ha én kedves vagyok, ők is viselkedjenek úgy.”

A fogyatékossgal élő fiatalok között még rosszabb helyzetben vannak a roma származású fiatalok, akiket nem csak fogyatékoságuk, de roma származásuk miatt is sokszor előítélésen kezelnek társaik. Az értelmi fogyatékos roma fiatalok elbeszélési alapján arra következtethetünk, hogy fogyatékoságuk miatt ők sokkal védtelenebbek, sokkal kevésbé tudják kezelni az őket ért előítéletet.

„A célom dolgozni annyit, hogy majd nyugdíjat is kapjak, de azért szeretnék inkább egy szociális intézményben lakni, mert ott nem nézik, hogy magyar ember-e az illető, ahol nem nézik, hogy cigány vagy nem. Tehát én azért szeretnék egy szociális intézményben elhelyezkedni, mert ott nem azt nézik, hogy ez egy cigány. De munkát találni és elhelyezkedni nagyon nehéz.”

A vizsgált fiatalok többsége a gyermekvédelmi rendszeren kívül speciális iskolákban végezte tanulmányait. A gyermekvédelemben dolgozó szakemberek, ha értesültek is a problémákról, eszközök hiányában nem tudták megakadályozni a kudarcokat és még kevésbé a személyes konfliktusokat. Egyedüli eszközük az iskolaváltás volt, amely azonban további hátrányokat eredményezett. A gyermekvédelmi rendszernek nincsenek meg az eszközei ennek az „ördögi körnek” a kezelésére.

Amitől a gyermekvédelmi rendszer nem véd...

A vizsgált fiatalok élettörténetei alapján arra következtethetünk, hogy fogyatékoságukból adódóan ezek a fiatalok rendkívül befolyásolhatóak, helyzetük, ítélőképességük bizonytalansága kiszolgáltatottá és védtelenné teszi őket.

Egyik interjúalanyunk élettörténete megrázó módon szemlélteti, hogy a fogyatékoságból adódó befolyásolhatóság mennyire kiszolgáltatottá teszi ezeket a fiatalokat és a rendszer sajátosságaiból adódó korlátozott eszközök képtelenek ezeket az életűbeli traumákat megelőzni és kezelni.

Az interjúalany 24 éves, jelenleg egy speciális alapítványi otthonban él, az önálló életre segítség nélkül alkalmatlan. Két gyermeke van: a kislánya két éves, a kislánya négy. Születésük óta hivatásos nevelőszülőknél élnek. A kérdezett a következőképpen mesélte el az életét, gyermekei születésének történetét:

„Lehet, bár nagyon furcsa dolog volt. Hogy is mondjam, egy iskolába jártunk, aztán egyszer voltunk csak együtt, abból fogant a B. (kislánya). Közben nekem volt más fiúm, a J., akibe szerelmes voltam. Tudták ezt a nevelők is, nagyon jó fejek voltak, de sajnos a R-val volt ez a papás-mamás, amiből lett a B., csak közben ennek a R-nak volt felesége, két gyereke. R. (kislánya vér szerinti apja) azt mondta, ezt nem vállalhatja fel, mert akkor elveszíti a feleségét és a két gyerekét. Tehát nem is vállalta, azért került az én nevemre. De én úgy voltam vele, hogy nekem az életben egyetlen boldogságom legyen, attól egy gyerek, akit szeretek. Ez nagyon furcsa dolog, de nálam van olyan, hogy amit egyszer így kimondok, egyszer csak úgy lesz. Én egyszer kimondtam, hogy nekem a R-tól lesz gyerekem és erre úgy is lett.”

A fiatal nő szeretne volna megtartani a gyermekét, de hathatós segítség hiányában a körülmények áldozatává vált.

„A Rege utcába kerültem. Ott voltam fél évet. Próbáltak nekem anyaotthont találni, de végül is nem sikerült. Nem volt tejem a sok idegeskedés miatt.”

Két évvel később a fiatal anya ismét gyermeket szült, de a körülmények újra nem tették lehetővé, hogy gyermekét megtartsa:

„Lementem Adorjánházára, ott vettem egy házat - már el is adtam - abból a családi pótlékból vettem, ami járt. A nagybátyám, nagynéném segítettek meg V. az utógondozó, de nem bírtam. Nekem nem ilyen a lelkevilágom, munka sem volt. Azelőtt a Templom utcában voltam, látogattam a B-t (kislányát) és onnan mentem Adorjánházára. Az ő apja egy pesti fiú, az itteni egyik lánynak a testvére. Ő sem vállalta a gyereket. Volt barátja, meg az anyjával élt. Körülbelül egy évig voltunk együtt itt Adorjánházán. Aztán Ajkán megszülettem E-t (második gyermeke). A gyerekekkel két hétig voltam Adorjánházán, a fiú apját elengedtem, ment amerre menni akart. Anyukámhoz fordultam segítségért, hogy E. ne kerüljön intézetbe, de hát nem tudom mire gondoltam, miért segített volna az unokáján, ha rajtam sem segített V., az utógondozó segített ide visszakerülni és E-t is elhelyezni azokhoz a nevelőszülőkhöz, ahol B. is volt.”

A fiatal anya története mutatja, hogy a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatalok befolyásolhatóságuk miatt kiszolgáltatott helyzetben vannak. Esete azt mutatja, hogy a gyermekvédelmi rendszernek nincsenek meg az eszközei a problémák megelőzésére. A gyermekvédelmi rendszer nem tudta megvédeni, hogy kétszer egymás után stabil párkapcsolat nélkül gyermeket szüdjön. A prevenció, a szükséges felvilágosítás elmaradt. A gyermekvédelmi rendszer nem tudott abban sem segíteni, hogy a gyermekeit megtartsa, csak annyit tudott tenni, hogy a két gyermeket egy nevelőszülőhöz helyezte, nem szakította el a testvéreket egymástól, amelyet a körülmények ellenére

pozitívan értékelhetünk ugyan, de a család egyben tartására tett kísérletek erőtlennek bizonyultak.

A fiatal anya az önálló életre alkalmatlan, jelenleg szociális intézményben él. Ezt azonban nem vette figyelembe a gyermekvédelmi rendszer akkor, amikor a kérdeztet engedték önálló életet kezdeni. Bár vásárolt magának egy házat, munkája nem volt és újra egyedül maradt állapotosan. A gyermekvédelmi rendszer ismét csak a „baj” megtörténte után lépett közbe és segítette a fiatal anyának visszakérülni a rendszerbe, majd onnan a szociális intézménybe. A kérdeztet így a gyermekvédelmi rendszer megóvta az elkallódástól, nem lett devianciák áldozata. Ugyanakkor az eset azt jelzi, hogy a gyermekvédelmi rendszernek nincsenek meg az eszközei a hasonló élethelyzetek megelőzésére, de maradéktalan kezelésére sem.

A gyermekvédelmi rendszernek nincsenek meg az eszközei a fogyatékos fiatalok speciális igényeinek kezelésére. Nincsenek meg az intézményes mechanizmusok, amelyek a fogyatékos fiatalok számára az igényeikhez igazodó kellő felvilágosítást nyújtanának. A fogyatékos fiatalok kiszolgáltatottabbak, érdekérvényesítési képességük gyengébb, a rendszer azonban erre nem fordít külön figyelmet.

Jövőképek

A vizsgált gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékossgal élő fiatal felnőttekre döntően rendkívül bizonytalan jövőkép jellemző. A legfőbb cél számukra a biztonság, amit vagy az intézmények vagy a meglévő vagy tervezett párkapcsolat jelent számukra.

Azok, akik a gyermekvédelmi rendszerből kikerülve szociális intézményekbe kerülnek vagy kerültek, jövőjük biztonságát az

intézményben látják. Egyikük, aki a gyermekotthon utógondozói ellátását követően szociális intézményben fog élni, a következőképpen beszélt a jövőjéről:

„ - Ha betöltöd a 24. évedet, utána mit fogsz csinálni?

- Már beszéltünk bent erről. Dunakeszire megyek Kollégiumba. Már vannak ott barátaim. Fizetett állásom is lenne, kapnék pénzt a munkámért. Ugyanúgy kertészkednék. Az ottani ellátásért 3-000 Ft-ot kellene fizetnem.

- Távolabbi terveidben mi szerepel? Család, gyerek?

- Mindenekelőtt egy békés élet. Én nem vagyok alkalmas önálló életre.”

Azok, akik képesek az önálló életre a saját család által nyújtott biztonságot tekintik a legfontosabbnak a jövőjük szempontjából, amelynek alapját a szülői család biztonságának hiányában döntően a meglévő párkapcsolatukban képzelik el.

A többség bizonytalan a jövőjét illetően. A gyermekvédelmi rendszer nem készíti fel ezeket a fiatalokat a jövőre. Komoly probléma, hogy a tanult szakmák nem jelentenek számukra megfelelő képzettséget a munkaerő-piacon. Jellemző, hogy a többség úgy gondolja, hogy, amit tanul az nem lehet a megélhetése alapja, nem tud majd a szakmájában elhelyezkedni. Többségük nincs tisztába a lehetőségeivel sem, nem tudja, hogy az otthonteremtési támogatás mire lehet elegendő, illetve, hogy kikerülve a rendszerből milyen lehetőségei lehetnek. A gyermekvédelmi szakellátás alapvetően a jelenre koncentrál, a fiatalok napi szükségleteihez alkalmazkodik, de nincsenek meg a megfelelő eszközei a jövőre való felkészítésükben.

Fontos problémát jelent, hogy ezek a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékos fiatalok a felnőtt élet megkezdéséhez többségében nagyon kevés segítséget kapnak. A gyermekvédelmi rendszerben működő utógondozói ellátás nem elégíti ki ezeknek a fiataloknak az igényeit. Az utógondozóval való kapcsolattartás időszakos és sok esetben formális.

Mivel a rendszerben nincsenek meg a jövőre felkészítés hatékony intézményes módszerei, ezért a fiatalok döntően személyes kapcsolataikra támaszkodhatnak. Egy-egy nevelő, vagy a nevelőszülő figyelme, gondoskodása sokat segít a fiatalok jövőképeinek formálásában. Ez azonban esetleges, személy és szituációfüggő. Hatékony intézményes eszközök hiányában sok fiatal a rendszerből kikerülve magára marad és stabil háttér hiányában nagyobb eséllyel válik devianciák áldozatává.

Kikerülve a gyermekvédelmi rendszerből

A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékosággal élő fiatalok felnőttkori életútját jelentős mértékben meghatározza fogyatékoságuk jellege, tehát, hogy képesek-e az önálló életre. Ennek megfelelően két markánsan elkülönülő csoportra oszthatók ezek a fiatalok: (1) akik önálló életet kezdenek, és (2) akik gondoskodást igényelnek és ezért szociális intézményekbe kerülnek. Az utóbbi csoport, tehát az önálló életre alkalmatlan fiatalok esetében a gyermekvédelmi rendszerből döntően egyenes út vezet a szociális intézményekbe. A gondot az jelentheti, ha a rendszer azokat a fiatalokat is az önálló életre alkalmasnak nyilvánítja, akik valójában önállóan boldogulni nem képesek. Ők állapotukból és helyzetükből adódóan hamar válnak devianciák áldozatává és a rendszerbe való visszakerülésük, szociális intézménybe való elhelyezésük jelentheti a megoldást. Kérdés azonban, hogy hány esetben képes a rendszer korrigálni a

tévedéseit és hányan maradnak segítség nélkül. Az önálló életre képes fiatalok szerencsés esetben személyes kapcsolataikra támaszkodva – ami döntően stabil párkapcsolatot, illetve egy-egy nevelővel vagy a nevelőszülővel kialakult szoros kapcsolatot jelenti – sikeresen tudják szervezni az önálló életüket és képesek elhelyezkedni a munkaerő-piacon.

A gyermekvédelmi rendszerből kikerülő fogyatékossgal élő fiatalok számára a szociális intézmények jelentik a legbiztonságosabb kivezető utat. Az önálló életet kezdő fogyatékos fiatalok szűkös kapcsolathálójukból adódóan kiszolgáltatottá válnak, kevés az a szerencsés, aki egy stabil párkapcsolatra alapozva sikeresen tudja venni az akadályokat. A gyermekvédelmi rendszer a kikerülő fiatalokat az utógondozói ellátás megszűnése után magára hagyja, és a felmerülő problémák kezelésének, a szükséges segítségnyújtásnak nincsenek meg a további intézményes formái. A segítségre szoruló fiatalok csak személyes kapcsolataikban bízhatnak, egy-egy nevelő vagy nevelőszülő, vagy esetleg rokon szeretete és figyelme óriási jelentőségű lehet, de ez nem a rendszeren, hanem csupán az egyes személyeken múlik és nem mindenki számára elérhető. Ennek hiányában azonban a gyermekvédelmi rendszerből kikerülő fiataloknak egyedül kell megküzdeniük a felmerülő akadályokkal és nehézségekkel, ami rendkívül kiszolgáltatottá teszi őket és ezért védtelenné válnak a devianciákkal szemben.

A gyermekvédelmi rendszer nem fordít külön figyelmet a rendszerben nevelkedő fogyatékos fiatalok önálló életre nevelésére, ugyanazok a támogatások illetik meg ezeket a fiatalokat, mint a rendszerben nevelkedő egészséges társaikat. Állapotuktól függően kerülnek szociális intézményekbe vagy kezdenek önálló életet. Speciális felkészítés hiányában azonban az önálló életet kezdő fogyatékos fiatalok hátrányt szenvednek a munkaerő-piacon és a társadalmi integrációjuk során egyaránt.

III. Szakemberek véleménye a fogyatékossgal élők ellátásáról, támogatásáról

A kutatás keretében tíz szakemberrel készítettünk interjút, két nevelőszülővel, egy gyermekotthoni vezetővel, három szociális intézményben dolgozóval (1 intézményvezető, 2 lakóotthon vezető), egy utógondozóval, egy hivatásos gondnokkal, valamint két olyan szakemberrel, akik hajléktalan ellátásban dolgozó szociális munkások.

A gyermekvédelmi szakemberek véleménye szerint a fogyatékos gyermekeket nevelő családok nagyon nehéz helyzetben vannak, hiszen alapvetően hiányoznak azok az alapszolgáltatások, amely lehetőséget teremthet számukra, hogy gyermekeiket családban nevelhessék, ezt igazolja az is, hogy a Gyermekvédelmi törvénnyel teljesen ellentétes módon az anyagi okok miatti kiemelések gyakoriak. Ezzel párhuzamosan az is problémaként jelenik meg, hogy a szülők nem kapnak segítséget arra nézve, hogy lelkileg feldolgozzák, hogy fogyatékos a gyermekük. Ezt tovább nehezíti a társadalmi előítéletesség is ezen családokkal, illetve a fogyatékossgal élőkkel szemben.

Sajnálatos módon a családdal való kapcsolattartás nem csak a gyermekvédelmi, de a szociális rendszer oldaláról is problémás, kevés a vérszerinti családdal a kapcsolat. A szakemberek kiemelték azt is, hogy sajnálatos módon a fogyatékos gyermekek örökbefogadása nem gyakori, amely azonban lehetőséget jelenthetne a gyermekek számára, hogy családban éljenek. A fogyatékos gyermekek nevelőcsaládokba való kihelyezése is ritka, mivel a nevelőszülők a különleges ellátásra szoruló gondozására nincsenek felkészülve. A nevelőszülőkkel készült interjúk azonban azt mutatják, hogy a nevelőcsaládban nagyobb érzelmi biztonságra talál a gyermek.

A fogyatékos gyermekeknek és fiatal felnőtteknek a támogatására a szakemberek nincsenek maradéktalanul felkészülve, a szakemberek az intézményekben a gondozási, nevelési, önálló életre való felkészítéshez kapcsolódó feladatokat ellátók létszámát tartják problémásnak. Mind a gyermekvédelem, mind a szociális intézmények részéről a szakemberek részt tudnak venni továbbképzéseken, de nincs arra lehetőség, hogy más, hasonló profillal működő intézményeket meglátogassanak és megosszák egymással a szakemberek a tapasztalataikat.

A fogyatékos gyermekek esetében a továbbtanulás kiemelt problémát jelent, az, hogy a speciális szakiskolákban milyen szakmát tanulnak a fiatalok, illetve, hogy az adott szakma mennyire felel meg a piaci szükségletnek. Az egyik legnagyobb probléma a foglalkoztatás. Éppen ezért szükséges lenne a fokozott állami szerepvállalás a védett munkahelyek megteremtésében és fenntartásában.

Nagyobb hangsúlyt kell fektetni az életminőséget javító eszközök beszerzésére, arra, hogy a gyermekek és fiatalok megkaphassák azokat a személyes, komfortérzetükhöz hozzájáruló eszközöket, amellyel megfelelő módon élhetnének az intézményekben. Számos esetben probléma, hogy a gondnokok elvárják az intézménytől, hogy az intézmény dolgozói intézzék el a gondozott hivatalos ügyeit, míg a gondnok és a gondnokolt közötti kapcsolat kimerül a formálisban, melynek intenzitása is esetleges, a kapcsolattartás rendszertelen.

A segítségnyújtás jellemzően nem a rendszer működéséből adódik, hanem egy-egy szakember személyiségéből, humánumból eredeztethető. Ezt erősíti az is, hogy a fiatalok többsége kikerülve a rendszerből, vagy átkerülve a szociális intézménybe, kapcsolatot tart azzal a nevelőjével, aki érdeklődést mutatott élete alakulása iránt gyermekvédelmi rendszerben töltött éveit alatt. Ezek a kapcsolatok a szakmai kritériumok mentén azonban csekélynek

minősíthetők, támogató erejüket tekintve azonban szerepük felbecsülhetetlen, a rendszer működése azonban nem épülhet egyéni szimpátiákra.

Mivel a szociális intézményekbe való átkerüléskor nincsen esetátadás, így csak a fiatal sorsát nyomon követő szakemberek úján jut információhoz a szociális szektorban dolgozó szakember, ez azt eredményezi, hogy számos élettörténetbeli esemény rejtve marad, amely a személyes szükségletekhez igazodó további gondozás megtervezését, valamint a támogatás nyújtását nehezíti.

A hajléktalan-ellátás jellegéből adódóan ott csak annyi információ derül ki a kliens életéről, amelyet megoszt önszántából a regisztráció során a hajléktalanná vált személy. A hajléktalan-ellátásban dolgozó szakemberek tapasztalata szerint a gyermekvédelmi háttér jellemző a hajléktalan életutakban, de a fogyatékoság nem. Ez arra enged következtetni, hogy a fogyatékosággal élőket jobban védi a rendszer. A fogyatékos fiatal felnőttek támogatása során egy biztos intézményi elhelyezés a gyermekvédelem számára megnyugtatóbb, melyet az is mutat, hogy sokszor az önálló élet megkezdésének sikertelensége a szociális ellátásba vezeti a fiatal felnőttet.

A szakemberek véleménye szerint védett lakásokra lenne szükség, ahol a fiatal felnőttek szakmai támogatás mellett élhetnének önálló életet.

IV. Döntéshozók véleménye a fogyatékossgal élő, gyermekvédelemben nevelkedettek helyzetéről, a szakmai támogatás lehetőségeiről

Kutatásunk keretében három döntéshozóval is készítettünk interjút, ketten a gyermekvédelem területén dolgoznak, egyikük pedig a szociális területet képviseli. A következőkben a döntéshozók véleményét összegezzük azzal kapcsolatban, hogy a vizsgált célcsoport támogatási lehetőségeiről, a rendszerek fejlesztési lehetőségeiről hogyan vélekednek, milyen problémákat látnak ezen célcsoport hatékony támogatása, sikeres társadalmi integrációja terén.

A döntéshozók véleménye alapján a gyermekvédelem és a szociális ellátások oldaláról is számos problématerület körvonalazódik, amely a vizsgált célcsoport sikeres társadalmi integrációját megnehezíti.

A fogyatékos gyermekeket nevelő családok nagyon nehéz helyzetben vannak, hiszen alapvetően hiányoznak azok az alapszolgáltatások, amelyek a különleges szükségletekre reagálnak. A fogyatékos gyermekeket nevelő családok támogatása terén a gyermekvédelem részeként működő házi gyermekfelügyelet volna a megfelelő segítség, főleg a gyermeket egyedül nevelő szülők esetében.

A gyermekvédelmi szakellátásban a különleges gyermekotthont hozták létre, hogy a fogyatékos gyermekeket ellássa, valamint működik az Általános Iskola, Diákotthon és Gyermekotthon, – amit a gyermekvédelem közösen tart fenn az oktatással – mely többcélú intézményként funkcionál. Ezek az intézmények sajnálatos módon sok helyen az országban még a régi formák szerint működnek kastélyokban, olyan nagy intézményekben, ahol nehéz eleget tenni azoknak a szabályoknak, melyet a gyermekvédelmi jogszabályok előírnak.

Probléma, hogy a gyermekvédelemben nagyon magas a fogyatékos gyermekek aránya, 20-25% a 0-18 évesek közt a szakellátásban. Jellemezően a fogyatékos gyermekek csecsemőkorban kerülnek az ellátórendszerbe. A fogyatékos gyermekek a szakellátásba azért kerülnek, mert veszélyeztetik őket, nincs meg az a családi háttér, ami a fejlődéshez, egészséghez, biztonságához szükséges. Tehát a bekerülés oka nem a fogyatékoság, hiszen a gyermekvédelemben való kerüléshez nem elegendő a halmozott hátrány, a gyermekvédelem a veszélyeztetettség fogalmát használja.

Ezeknek a gyermekeknek a támogatására, többlételemzésre a rendszer és a benne dolgozó szakemberek képzésük hiányában nincsenek felkészülve, ezek a speciális ismeretek az alapképzésben, de a továbbképzés rendszerében sem jelennek meg hangsúlyosan.

A fogyatékos fiatal felnőttek támogatása, többlételemzésre a szakmai tudatosságra lenne szükség. A szakmai munkának a személyes szükségletekhez kellene igazodnia. A fogyatékos fiatal felnőtteknél fontos, hogy az utógondozói ellátásban is megjelenjenek a többlételemzésre, ezeket azonban a rendszer sem a nagykorúság előtt, sem azt követően nem nyújtja egységesen.

A problémát a gyermekvédelem szemszögéből azok a fogyatékos fiatal felnőttek jelentik, akik nem szorúlnak arra, hogy szociális intézményben elhelyezzék el őket, de az állapotuk igényelné, hogy valamilyen állandó mentor felügyelete alatt legyenek. 24 éves koruk után is szakmai segítséget kaphassanak. Alapvető probléma, hogy a fogyatékos gyermek, miután eléri a nagykorúságot a gyermekvédelem szempontjából már nem számít fogyatékosnak, mivel az utógondozói ellátásban nincsen különleges vagy speciális ellátási igény.

Arra vonatkozóan nem áll rendelkezésre információ, hogy a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékosokról a szociális intézményeknek milyen tapasztalataik vannak. Ugyanakkor a gyermekvédelemben, különösen a lakásotthoni ellátási formában jobbak a körülmények, mint a szociális intézményekben és ez törést okozhat a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező kliensek számára. A szociális szolgáltatási terület nem tud visszanyúlni a gyermekvédelem felé, esetátadásra, a fiatal felnőtt életútjának részletes feltárására nincs lehetőség. Az előélet pontatlan ismerete a szociális szolgáltatás oldaláról a szükséges – egyéni igényekhez igazodó – támogatások biztosítása szempontjából problémás lehet.

Összegzés

Eredményeink azt mutatják, hogy a fogyatékos fiatalok a gyermekvédelmi rendszeren belül gyermekkoruk során számos intézményben, illetve nevelési formában megfordultak. Az élethelyzet gyakori változásaiból adódóan a szükséges fejlesztési szolgáltatásokat ezek a fogyatékos fiatalok csak akadozva, kisebb-nagyobb szünetekkel tudták igénybe venni, ami jelentős esélyegyenlőtlenséget eredményez a hasonló fogyatékosággal élő, de családban nevelkedő fiatalokkal szemben. Stabil háttér hiányában nehezen veszik az iskolai akadályokat. A többség motiválatlan. A gyermekvédelmi rendszernek döntően nincsenek meg az eszközei a különleges igényű gyermekek és fiatalok motivációjára.

A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékos fiatalok többsége szembesült életpályája során előítéletekkel, diszkriminációval. A fogyatékos fiatalok között még rosszabb helyzetben vannak a fogyatékos roma származású fiatalok, akiket nem csak fogyatékoságuk, de roma származásuk miatt is sokszor előítélésen kezelnek társaik.

A gyermekvédelmi rendszernek nincsenek meg az eszközei a fogyatékos fiatalok különleges igényeinek kezelésére. Nincsenek meg az intézményes mechanizmusok, amelyek a fogyatékos fiatalok számára az igényeikhez igazodóan kellő felvilágosítást nyújtanának. A fogyatékos fiatalok kiszolgáltatottabbak, érdekérvényesítési képességük gyengébb, a rendszer azonban erre nem fordít külön figyelmet.

A gyermekvédelmi rendszer nem készíti fel ezeket a fiatalokat a jövőre. Komoly probléma, hogy a tanult szakmák nem jelentenek számukra megfelelő elhelyezkedési lehetőséget a munkaerőpiacon.

Hatékony intézményes eszközök hiányában sok fiatal a rendszerből kikerülve magára marad és stabil háttér hiányában nagyobb eséllyel válik devianciák áldozatává.

Mindezek alapján a következő policy-javaslatok fogalmazhatók meg:

1. A fogyatékossgal élő, gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatal felnőttek utógondozói ellátása esetén továbbra is biztosítani kell azokat a különtámogatásokat, amelyek éppen fogyatékos voltak miatt szükségesek számukra, azaz ne érjen véget a különleges ellátási igény a nagykorúság elérésével.
2. Minden eszközzel támogatni kell, hogy a gyermekek saját családjukban nevelkedjenek, s minél kisebb számban kerüljenek beutalásra a gyermekvédelmi szakellátás intézményrendszerébe. Amennyiben erre mégis sor kerülne, akkor minél rövidebb időn belül térjenek vissza saját családjukba.

3. Szükséges a jó ágazatközi együttműködés megteremtése mind a szociális ellátórendszer, mind az oktatási-, mind a foglalkoztatási rendszer bevonásával, hogy közös projektekkel próbáljanak meg javítani a fogyatékos gyermekek és fiatal felnőttek helyzetén.
4. Szükséges lenne a fogyatékos fiatal felnőttek támogatása érdekében a szakmai létszámban meghatározni azokat a támogató szakembereket, akiknek a szolgáltatásait a nagykorúság elérése után biztosítani lenne szükséges (elsősorban gyógypedagógus, pszichológus).
5. Törvényileg biztosítani kell az utógondozók munkájához szükséges feltételeket és minden eszközzel javítani kell az utógondozók felkészültségét.
6. Hangsúlyt kell helyezni az életminőséget javító eszközök beszerzésére, hogy a gyermekek és fiatalok megkaphassák azokat a személyes, komfortérzetükhöz hozzájáruló eszközöket, amellyel megfelelő módon élhetnének az intézményekben.
7. Intézményesíteni kell a fogyatékos fiatalok önálló életre való felkészítésének formáit, eszközeit.
8. Támogatni kell a statisztikai adatgyűjtéseket és a fogyatékossgal élő fiatalok helyzetére vonatkozó helyzetfeltáró kutatásokat.